

ние представляет собой целостную и оригинальную педагогическую систему, в которой нашли отражение многие педагогические проблемы, одна из которых проблема развития студентов педагогических вузов в поликультурном образовательном пространстве.

Список литературы:

1. Эфиров А. Ф. Ибрай Алтынсарин. Жизнь и педагогическая деятельность. – Алма-Ата, 1949. – С. 32
2. Ильминский Н. Воспоминания об И. А. Алтынсарине. – Каз., 1891. – С. 247
3. И. Алтынсарин. Собрание сочинений в трех томах. Том 1. Академия наук Казахской ССР. Институт истории, археологии и этнографии им. Ч.Ч. Валиханова. – Алма-Ата, 1975.
4. Абсатова М. А. Теоретико-методологические основы формирования поликультурной компетентности старшеклассников: Автореф. дис. ... доктора пед.наук. – Алматы, 2009.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

*Ахметжанова Динара Косылбековна,
Байбулатова Айгул Жакеновна,
Қостанай жоғары политехникалық колледжінің оқытушылары,
Қостанай қаласы*

Аннотация

Өзектілігі: Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру, соның ішінде педагог Ыбырай Алтынсариннің қазақ халқының өзіне тән ұлттық-тәрбие үрдістерін ағарту ісімен ұштастыра отырып, бүгінгі педагогика саласындағы бірнеше бағыттардың негізін салуы болып отыр.

Мақсаты: Ыбырай Алтынсариннің туындыларындағы білімділік пен адамгершілік туралы тәрбиені болашақ ұрпаққа жеткізу.

Түйінді сөздер: адамгершілік, тәрбие, педагогика, білім, қоғам, ағартушы, талап, ебекқорлық.

Аннотация

Актуальность: Актуальной проблемой образования на новом этапе является нравственно-духовное воспитание подрастающего поколения, в том числе создание педагогом Ибраем Алтынсариным ряд направлений в области современной педагогики в сочетании с просвещением при-сущих казахскому народу национально-воспитательных процессов.

Цель: Передача знаний и воспитания о нравственности в произведениях Ибрая Алтынсарина будущим поколениям.

Ключевые слова: нравственность, воспитание, педагогика, образование, общество, просвещение, требовательность, исполнительность.

Abstract

Relevance: The actual problem of education at the new stage is the moral and spiritual education of the younger generation, including the creation by the teacher Ibrai Altynsarin of a number of directions in the field of modern pedagogy in combination with the education of the national educational processes inherent in the Kazakh people.

Goal: Transfer of knowledge and education about morality in the works of Ibrai Altynsarin to future generations.

Keywords: morality, upbringing, pedagogy, education, society, enlightenment, exactingness, diligence.

«Адамға ең бірінші керегі білім емес, тәрбие. Тәрбиесіз білімадамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі» – деп Әл-Фараби айтқандай, педагогика ғылымының зерттейтін негізгі категорияның бірі тәрбие.

Тәрбие адам тағдырын ойластырады, болжайды, алдын-ала адамның рухани өмірінің көптеген негіздерін сақтайды, тәрбие алыс пен жақын адамдарға және өзін қоршаған ортаға қатынас орнатады. Тәрбие ұлылар өсиетін сақтата отырып, олардың адамгершілік құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізеді.

Адамгершілік тәрбиесі дегеніміз – білім алушылардың бойында мінез-құлықтың белгілі бір сипаттарын қалыптастыру және оларға өздерінің бір-біріне, жанұясына, басқа адамдарға, Отанға, мемлекетке деген қатынасын анықтайтын мінез нормалары мен ережелері.

Қазақтың ұлттық мәдениеті мәңгілік рухани-адамгершілік құндылықтарға негізделген. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру. Қай заманда болмасын адам алдында тұратын ұлы мұраттың ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын сауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ал саналы ұрпақ қоғамда өзінің білімімен қатар адамгершілік қасиеттерімен, қайырымдылығымен, адалдығымен ардақтатыны бәрімізге аян. Міне, осындай адамгершілік қасиеттерді білім алушылардың бойына қалыптастыруды негізге алып, сол жас жеткіншектерге тұңғыш рет қалам ұстатқан ағартушы-педагог Ыбырай Алтынсариннің туындыларында, әсіресе, білімділік пен адамгершілік, еңбекқорлық пен қажыр-қайраттылық біртұтас өріліп отырады.

Ыбырай Алтынсарин – бар саналы ғұмырын ағартушылыққа арнап, яғни ізгілік педагогикасына көп еңбек сіңірген көрнекті тұлға. Ол өзінің педагогтік, жазушылық тарихи қызметі мен зор талантын, жан-жақты терең білімін және қайраты мен жігерін жас ұрпаққа арнады. Қазақ жерінде жаңа үлгідегі мектептер ашып, қазақ балаларын озық ғылымымен қаруландыруға, кәсіп түрлеріне үйретуге арнаған.

Педагог қазақ халқының өзіне тән ұлттық-тәрбие үрдістерін ағарту ісімен ұштастыра отырып, бүгінгі педагогика саласындағы бірнеше бағыттардың негізін салды. Халықтың ұлттық тәлім-тәрбиесі негізінде ол Қазақстандағы ұлттық мектептердегі оқыту ісінің әдістемесінің іргетасын қалады. Ол Қазақстандағы мектептердегі оқыту, білім беру ісін бір жүйеге келтіруді талап етіп, соны белгілі жолға қойды.

Ыбырай мәдениет пен білім жолына халқының өте ынталы екенін жақсы ұғады. Бұл оны жігерлендіре түседі. Ыбырайдың ізгілік педагогикасының демократтық көзқарастары осылайша қалыптасып, дамыды. Баста пісіп жетілген ойлар, жүрекпен терең сезінілуі қажет, содан соң дұрыс шешімдерді қолдап жүзеге асыруы тиіс деп білген ұлы ізгі педагог.

Ыбырай мектептер ашу ісімен ғана шектеліп қалмады. Білім алушыларды жеке тұлға етіп қалыптастырудағы адам бойындағы асыл қасиеттердің көзін ашып, оларды қоғамның белсенді мүшесі етіп дайындауда, білім мен тәрбиенің бастауында тұрған мәңгілік жалпыадамзаттық құндылықтарды жүзеге асырғаны сөзсіз.

Адамгершілік – қоғамдық сананың ең басты белгілері болғандықтан Ыбырай Алтынсарин адамдардың мінез-құлық, іс-әрекетті, қарым-қатынастарды бейнеледі. Шындығында, білім берудің мақсаты баланы жан-жақты тұтас дамыту. Білім беру үдерісінде бала тұлғасының физикалық және интеллектуалдық аспектілерін ғана дамыта қоймай, ең алдымен баланың жоғарғы рухани-адамгершілік табиғатын ашу керек. Себебі бала шынайы адамдықты, танып білуді педагогикалық үдеріс кезінде үйренеді.

Адамзат тарихында адамгершілікке байланысты пайда болған категорияларға мыналар жатады: жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, тағы басқалары. Білім алушыларды адамгершілікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелеуде Ұлы ағартушының көркем шығармаларының маңызы зор. Білім алушылардың ой-санасын дамытуға, мінез-құлқын қалыптастыруға, дүниетанымын кеңейтуге көркем әдебиет шығармаларындағы кейіпкерлердің өмірі мен іс-әрекеттері де үлкен әсер етеді [1, б.11].

Ыбырай Алтынсариннің әңгімелерінде еңбексүйгіштік, оқуға, өнерге ұмтылу, елін-жерін қадірлеу, талаптылық, қайрат пен ерік-жігерлілік, ізденімпаздық, кішіпейілдік, махаббат, қайырымдылық, жалпы айтқанда, адамгершілік ұғымына тән тағы басқа жақсы мінез-құлыққа тәрбиелеуге керекті мәселелерді қатмиды.

Алтынсарин жастарды еңбек сүйгіштікке баулыды, уақытты босқа өткізуден және жалқаулыққа салынудан сақтануға шақырды. Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек

пен ата-ана үлгісі екенін айтады. Адамгершілік адамның рухани байлығы, болашақ ұрпақты ізгілік бесігіне бөлейтін руханият дәуіріне жаңа қадам болып табылады. Адамгершілік тәрбиенің нәтижесі адамдық тәрбие болып табылады. Міне, осы бағыттағы еңбектерінің орны бір төбе. Ыбырай Алтынсарин жазған шығармалар ең алдымен, маңызды, қысқа, қызықты, тартымды. Мейлінше түсінікті, балалардың ұғымына жеңіл, тілі жатық және оқу, өнер, адамгершілікке жетектейтін тәлім-тәрбие беретін қасиеттері жағынан алғанда мазмұнды. Кез келген жастағы балалар қызыға отырып оқумен қатар, өздері-ақ ой түйе алады. Оның қоғамдық өмірдің әр алуан жақтарын суреттеуге арналған.

Өзінің озық идеяларын жеткізуде жазушы халық тілінің байлығын шебер пайдалана білді. Оның шығармаларының бұндай қасиеттері олардың жастарға да, үлкендерге де ортақ екендігін көрсетеді. Ол туралы белгілі ғалым Қажым Жұмалиев: «Ыбырай Алтынсарин қазақ әдебиетінде көркем әңгіменің негізін салушы атасыболды. Көркем әңгімелердің композициялық құрлысынын шебер етіп құруда да оның өзінше еңбегі бар», – деп жазды [2, б.33].

Себебі қазіргі таңда рухани-адамгершілік білім өте қажет. Ол сол мектептердегі тәлім-тәрбие, оқу жұмысына айрықша мән берді. Оқу-тәрбие ісін жаңа бағытта ұйымдастырды. Ой, сөз және істің бірлігін тең ұстай алды. Бұл ретте ол мұғалімнің атқаратын рөлін жоғары бағалады. «Халық мектептері үшін ең керектісі – мұғалім,» – деп жазды ол. Мұғалім баланы сүйіп, оны түсіне білуі және шабыттандыра алуы керек деп есептеген.

Ізгілік педагогикасын баса назарда ұстаған Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап көптеген қысқаша әңгімелер жазды. Сонымен қатар оқу-әдістемелік шығармалар және халық ағарту мәселелері жөнінде ескертпелер, этнографикалық очерктер де жазған. Ұлы ағартушы рухани- адамгершілік білімнің маңыздылығы жайында айтып кеткен.

Ыбырай Алтынсариннің әр әңгімесінде рухани-адамгершілік, білім беру – жас ұрпақтың бойына сүйіспеншілік, дұрыс әрекет, ақиқат, жиянат жасамау және ішкі тыныштық құндылықтарды дарытады. Баланың бойында жалпыадамзаттық құндылықтарды дамытудың маңызды шарттарының бірі- балаға қоршаған ортада шынайы көзқарас, көңілді жағдай туғызу болып табылады. Ұлы ағартушы аңыз әңгімелерінің қай-қайсысын алсақ та, ондағы айтылатын негізгі идея – жалпыадамзаттық құндылықтар мәселесін көтере отырып, аз сөзбен көп мағына беретін қысқаша әңгімелерімен жас ұрпаққа тәлім-тәрбие береді.

Ыбрай Алтынсарин адамгершілік қасиеттерді дәріптеуін басты назарда ұстаған. Яғни, жеке тұлғаға рухани-адамгершілік білім беру мәселелерін басты мақсат етіп жүзеге асырған. Өйткені, ол жас жеткіншіктерге ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды үйлестіре отырып үйреткен. Адамның қоғамда өз орнын табуына, ақыл- парасатының дамуына, яғни, кемелденуге деген тілегін ашып, мәнді өмір сүруіне үйретеді. Оны жазушы шағын әңгімелерде үгіт, өсиет түрінде берсе, кей шығармаларында халықтың қоғамдық санасын тәрбиелейтін реалистік суреттер арқылы бейнелейді. Ыбырай Алтынсарин шығармашылық жолында сантүрлі қиындықтарға жолықса да өз алған бағытынан таймады. Бойындағы сеніммен ойдың, сөздің, істің бірлігіне әкелді.

Алтынсариннің тәрбие жөніндегі негізгі тақырыбының бірі – талап. Талап етіп талпынбаса, адам баласы ешбір алға баспаған болар еді. «Талапты ерге нұр жауар», – деген халық мақалы да өмір тәжірибесінен туған пікір. Жастық шақ жігер, қайраттың толы кезі. Бойдағы жасырын талант, өнерлерін жарыққа шығарып қалатын кез де осы. Ол үшін талап керек. Әр нәрсені де жігермен істе, өзіңнің не нәрсеге қабілетің, ыңғайың бар, қолыңнан не келеді, соны жақсы біл, қай өнердің соңына түссең, әрі өзіңе, әрі қоғамға пайда келтіре аласың, талаптан да таңдап ал дейді. Кейде талаптың, жігердің жоқтығынан жап-жақсы өнердің жарыққа шықпай кетуі де мүмкін. Сондықтан өз талабыңмен өрге шық дегенді айтады.

Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың

бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп тәрбиелеуде ұлттық құндылықтар мен рухани мұраның орны ерекше. Ыбырай жас ұрпақтарға дұрыс тәрбие беру, оларды жас кезінен дұрыс баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. «Баланы дұрыс күт, түзу тәрбиеле, қисығын түзе, адасса айқын жолға сал», – деді. Бұл жөнінде де елге үлгі боларлық әңгімелер жазды. «Баланы жас-тан», – дегендей, оған жас күннен түзу тәрбие беру, оның болашақ өмірі үшін керек. Есейіп кеткен соң қисығын түзеу қиынға түседі. Кейде сол қисаюмен барып мерт болады. Ыбырайдың бұл әңгімесі қазіргі мектеп балаларын тәрбиелеу үшін де үлгі бола алады [3, б.27].

Біріншіден, әр халықтың тұрмыс-тіршілігі мен салт-дәстүрлерінен хабар беру принципін көздей отырып, тұлғаны өмір сүрген қоғамына қатысты халықаралық қатынасқа бейімдеу. Жеке тұлғаны адалдыққа, еңбекке, ұқыптылыққа, талаптылыққа тәрбиелеу, адамгершілік жақсы қасиеттерді олардың бойына дарыту арқылы адами мінез-құлықтарын өздері игере алуларын ойластырған. Мектеп оқушыларының түсінігіне жеңіл, тілі жатық әңгімелерді беруімен бала түйсігін жүйелілікпен қалыптастыруға тырысқан.

Қорыта айтқанда, Ы.Алтынсаринның өз халқын оқуға, өнерге үндеуі надандыққа, зұлымдыққа қарсы шығуы, сол кезде әлеумет өміріндегі теңсіздіктің бетін ашып, өмір шындығын көрсетуі, жастарды жақсылыққа, адамгершілікке тәрбиелеуі оның творчествосының халықтық жағы десек, қазақтың қазіргі ержеткен проза жанрының және балалар әдебиетінің ең алғашқы негізін салушы болды.

Ыбырай Алтынсарин рухани-адамгершілік білім беруді ту етіп ұстады және қазіргі таңда да жалау етіп желбіреп өз мәні мен мағынасын жоғалтпады. Ұлы ағартушының еңбектерін оқып отырып, болашақ ұрпаққа жеткізу, сол арқылы тәрбие беру біздің міндетіміз! Өйткені бүгінгі ұрпақ – біздің еліміздің іргетасын нық ұстар мықты болуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. – Алматы, 1985.
2. Жармұхамедов М. Ыбырай Алтынсарин тағлымы. – Алматы, 1991.
3. Алтынсарин Ы. Өнер – білім бар жұрттар. – Алматы, 1989.

ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ДАРА ҰСТАЗЫ

Әліпбекова Торғын Талғатқызы
№ 24 мектеп-гимназиясы
бастауыш сынып мұғалімі
Қостанай қаласы

Аннотация

Өзектілігі: Ы. Алтынсариннан бастау алған қазіргі қазақ педагогикасының өткені мен бүгінгіне талдау жасай отырып, тәрбиелік мәндегі мол мұраларын шәкірт бойына сіңірудегі үлесін сипаттау.

Мақсаты: Балаларға білім мен тәрбие беруде Ыбырай Алтынсарин методикасының мәнін арттыра отырып, өз тәжірибесінде жаңартылған білім мазмұнына сай қолдану деңгейін көрсету.

Түйінді сөздер: Әдістеме, тәрбие, білім мазмұны, жаңашылдық, білім алуға қызықтыру.

Аннотация

Актуальность: Описать наследие Ы. Алтынсарина, имеющее воспитательное значение в формировании и развитии учащихся, анализировать сегодняшнюю казахскую педагогику, сравнивая её прошлое и настоящее.

Цель: Акцентировать важность применения методики Ы.Алтынсарина в обучении и воспитании детей и показать, опираясь на свой опыт, уровень применения в соответствии с обновлённым содержанием образования.

Ключевые слова: Методика, воспитание, содержание образования, новизна, мотивация к знанию.